

Особливістю знань є наступне:

- *по-перше*, знання є інтелектуальною власністю і потребують захисту;
- *по-друге*, в процесі обміну та споживання знання не втрачаються, а лише змінюють форму, трансформуючись в результаті обміну в нові знання;

- *по-третє*, знання являють собою більш інформативний ресурс, ніж матеріальний, в той час як споживач переважно сприймає їх через матеріальні ресурси — носії інформації (книги, дискети, диски тощо), що призводить до суперечностей відносно ціни інформації (покупець інтуїтивно оцінює вартість матеріального носія інформації, в той час як у структурі ціни значна частка припадає безпосередньо на інформаційну складову).

Таким чином, основним ресурсом нової економіки виступають знання як специфічний ресурс. У зв'язку з прискоренням темпів розвитку технологій доступність знань стає найважливішою умовою для участі країни у глобальній конкуренції. Нові технології можуть позитивно впливати на економіку країн, незалежно від рівня їхнього розвитку, про що свідчить досвід Китаю, Індії, Бразилії, Ірландії, які за допомогою ефективно діючих систем освіти успішно винайшли свої сегменти інформаційних технологій, що дозволяє їм бути конкурентоспроможними на світовому ринку. Це свідчить про те, що успіх країни у досягненні конкурентоспроможності на світовому ринку, використовуючи переваги економіки знань, залежить від її спроможності якомога швидко адаптувати свій потенціал у сфері створення, використання та розповсюдження знань до потреб світової економіки. Для реалізації наявного потенціалу щодо формування нової економіки в Україні необхідно, перш за все, забезпечити високий рівень виконавчої дисципліни, розвиток інституційних основ економіки знань і форсоване зростання матеріально-технічної бази, у тому числі розвиток сучасних засобів інформаційних комунікацій і зв'язку.

1.2. Еволюція концепцій і моделей

Питання генезису теорії економіки знань ще не висвітлювалося в українській науковій літературі. Проте ефективне застосування цієї теорії на практиці багато у чому залежить від концептуального розуміння її «походження», бо вона не є новою методологічною конструкцією з власним предметом і методом. З теоретичної і практичної точок зору є дуже важливим, на наш погляд, розглядати знанневу економіку як результат еволюції неокласичних і постшумпетеріанських концепцій і моделей економічного зростання в сучасних умовах. Якщо сприймати цю теорію у га-

лузевому ракурсі, на який може виводити термін «економіка знань», а саме як теорію економічних відносин у освітній та науково-технічній сферах, то є небезпека неадекватного її практичного використання. Тому далі ми покажемо зв'язок знанневої економіки як із розвитком неокласичних екзогенних і ендогенних теорій економічного зростання, так і здобутками постшумпетеріанського напрямку.

Особливості концепції економіки знань були узагальнені переважно в процесі емпіричного порівняльного аналізу тенденцій і рушійних сил сучасного економічного розвитку. Але до такого ж результату привела і логіка розвитку теорій економічного зростання, у «надрах» яких формувалася категоріальна термінологія даної концепції і де треба шукати методологічні витoki застосування категорії «знання» для позначення фактора економічного зростання, який сьогодні вважається вирішальним.

Якщо ми розглянемо неокласичні теорії економічного зростання, то фактор «знань» буде еквівалентним фактору, який більш відомий як «залишок Солоу», чи «загальний фактор продуктивності» (TFP — Total Factor Productivity), чи «фактор технологічних змін». Усе наведене є синонімічним рядом для позначення впливу змін у продуктивності факторів капіталу і праці на економічне зростання, модель якого представлена за допомогою відомої агрегованої виробничої функції Кобба—Дугласа. Хрестоматійне представлення внеску технологічних змін, які обумовлюють зміну продуктивності двох зазначених ендогенних факторів цієї виробничої функції, у загальний темп економічного зростання має такий вигляд [4]:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \alpha \frac{\Delta K}{K} + \beta \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta A}{A},$$

де α і β — постійні частки факторів капіталу (K) і праці (L) в національному доході (Y); Δ — приріст параметрів. При $\alpha + \beta = 1$ зміна коефіцієнта A (загальний фактор продуктивності) відобразатиме внесок змін продуктивності факторів і у темп приросту національного доходу.

Останній компонент наведеної формули, який у підручниках здебільшого фігурує під назвою «залишок Солоу», а в статистичних виданнях — «загальний фактор продуктивності» (TFP), має також традицію називатися фактором *знань* (*knowledge*) чи *передових знань* (*advances in knowledge*). Одним із перших учених, хто концептуально використовував такий термін для позначення впливу зростання продуктивності виробничих факторів на загальний темп економічного зростання, був Едвард Денісон [5].

Е. Денісон у своїх працях ще в 1967 р. сформулював концепцію прогресу знань як джерела економічного зростання. Він прийшов до виснов-

ку, що «по мере накоплення знань, относящихся к производству, растет объем продукции, который может быть получен при использовании данного количества ресурсов. В весьма долгосрочном аспекте прогресс знаний и выигрыш от экономии, обусловленный масштабами хозяйственной деятельности, если они не связаны с устранением искусственных ограничений рынков, являются главными факторами роста выпуска продукции на единицу затрат» [6]. При цьому Е. Денісон розглядав два взаємопов'язані завдання. Перше полягає в тому, щоб визначити та окреслити «прогрес знань» як важливого чинника економічного зростання, що не піддається прямому виміру. Друге — методологічно визначити і коректно трактувати залишок, який отримуємо після відрахування із темпів економічного приросту впливу всіх раніше відомих і вимірних джерел. Цей залишок і містить вклад прогресу знань і пов'язаного з ним фактора зростання — «зміни лагу в застосуванні знань».

Е. Денісон також звертав увагу на освіту як джерело економічного зростання і підкреслював, що освіта може впливати на прогрес знань, який, в свою чергу, змінює зміст освіти. Освіченіші працівники мають змогу знаходити і застосовувати найбільш ефективний із відомих виробничих методів. Ця особливість освіти є одним із аспектів оцінки якості праці, вимір якої виявляється в різниці рівня оплати праці.

Причиною такої кількості синонімів і термінологічного плюралізму щодо дефініціювання цього залишкового компоненту диференційованої виробничої функції Кобба-Дугласа був факт екзогенного статусу даної змінної цієї моделі. Екзогенність означала невизначеність точної природи чинників, які змінюють агреговану продуктивність факторів капіталу і праці. Довгий час для позначення «залишку Солоу» використовувався термін «технологічні зміни», який у принципі реалістично передавав сутність та інтерпретував фактори економічного розвитку. В колишньому СРСР більш уживаним терміном для позначення даного явища був — «науково-технічний прогрес». Обидва ці терміни треба сприймати однаково широко — вони виражали не тільки власне технологічно-інженерний аспект, а й охоплювали вплив на економічний розвиток сфер освіти, науки, захисту прав інтелектуальної власності, інноваційної діяльності тощо. Але в неокласичних моделях економічного зростання цей вплив був переважно не специфікований і агрегувався у зазначеному «залишку» (Солоу, TFP, фактор знань).

До 80-х рр. минулого сторіччя аналітична потужність неокласичної моделі економічного зростання ефективно прислужилася при формуванні ефективної економічної політики розвинених країн. Р. Солоу за ці роботи отримав у 1987 р. Нобелівську премію з економіки. Щорічний аналітичний звіт Світового Банку про планетарний розвиток у 1991 р., який

був присвячений проблемам розвитку (The Challenge of Development), назвав вимірювання загального фактора продуктивності в економічному зростанні одним із важливих досягнень в економічній науці за останні п'ятдесят років: «Ранні підрахунки загального чинника продуктивності для різних країн дозволили встановити — й це на той час було цілком несподіваним, — що приблизно половина зростання валового внутрішнього продукту припадає на цю залишкову характеристику, недовзі названу швидкістю технічного прогресу. З чого складається ця залишкова характеристика? Поза сумнівом, збільшенню загального чинника продуктивності сприяють технологічні інновації. Але найбільш суттєвий елемент — якість праці. Якщо додаткова робоча сила є більш продуктивною, ніж наявна, то зростання валового внутрішнього продукту за рахунок приросту кількості праці буде вищим, ніж зростання витрат» [7]. Саме інтелектуальна якість праці, що прямо залежить від сукупності чинників, які об'єднує категорія «знання» (knowledge), стала відігравати вирішальну роль у економічному зростанні в останньому десятиріччі ХХ ст.

Неокласичний аналіз економічного зростання значно просунув вперед світову економічну думку через доведення вирішальної ролі фактора технологічних змін, відокремленого від фактора накопичення капіталу, для піднесення добробуту країни. Чому це виявилось несподіваним? Справа у тому, що в концептуальному визнанні до моделі економічного зростання Р. Солоу панувала кейнсіанська модель Харрода-Домара, де вирішальним фактором економічної динаміки виступало накопичення капіталу за припущень постійності норми накопичення та граничної продуктивності капіталу. А, відтак, ця модель будувалася з припущення про несуттєвість врахування технологічних змін окремо від процесів екстенсивного накопичення капіталу [8].

Кейнсіанський аналіз, як відомо, є коректним для короткострокового періоду при фіксованих цінах праці та капіталу (мінімальних заробітної плати і банківського відсотку), і тому він не міг належним чином дослідити фактор технологічних змін. Адже останній пов'язаний, поперше, зі стратегічними, довгостроковими процесами розвитку економіки і, по-друге, з новими продуктами і виробництвами, для яких припущення жорсткості цін не може бути застосоване, бо немає базових характеристик «природної» ринкової рівноваги.

Економічна думка 30—50-х рр. минулого сторіччя приділяла головну увагу політиці досягнення стабілізаційної макроекономічної рівноваги, бо модель Харрода—Домара демонструвала виникнення кризових явищ у разі «несанкціонованого» певною пропорцією заощаджень економічного зростання. Така інтерпретація обмежень макроекономічної динаміки не відповідала реальній практиці розвинених країн, де науково-технічна ре-

волюція, що потужно почала свою ходу після другої світової війни, створила небачені досі можливості для розвитку. Саме останній факт вперше пояснила модель Солоу, а сьогодні естафету теоретичного обґрунтування закономірностей постіндустріальної економіки прийняла концепція знанневої економіки. Розкриємо такий висновок докладніше.

Р. Солоу розробив теоретичну модель (вона ще зветься моделлю Солоу-Свана), яка дозволяє виконати модельний аналіз закономірностей економічного зростання залежно від впливу не тільки факторів праці та капіталу, а й технологічних змін. У цьому аналізі важливим концептуальним пунктом виявилася ситуація так званої квазірівноваги (steady-state) економічної системи. Сутність цього стану та його графічна інтерпретація такі.

Неокласична модель зростання Солоу-Свана базується на застосуванні виробничої функції Кобба—Дугласа для агрегованого випуску на душу населення (y_t)

$$y_t = A_t k_t^\alpha, \quad 0 < \alpha < 1$$

де k_t – капіталооснащеність праці (K/L);

A_t – рівень технологій (загальний фактор продуктивності).

Генерація економічної динаміки відбувається у цій моделі через накопичення запасу капіталу на одиницю ресурсу праці (k_t). Цей процес має два протилежних вектори: річні інвестиції та амортизація діючого капіталу. Інвестиції збільшують наявний запас капіталу, амортизація зменшує його на величину фізичного чи морального зношення та знецінення. Таким чином, зміна запасу капіталу за рік визначатиметься формулою

$$\Delta k = i - \sigma k,$$

де k та i – капітал та інвестиції на одиницю праці; σ – норма амортизації, яка в цій моделі є константою.

Таке представлення процесу економічного зростання привело до важливого відкриття, а саме: констатації наявності стану квазірівноваги (steady-state), коли припиняється екстенсивне накопичення запасу капіталу країни. Цьому стану відповідатиме такий обсяг k , коли інвестиції зрівняються з амортизацією.

Дана модель і зазначена ситуація представляються графічно, як показано на рис. 1.2. Точка квазірівноваги позначена як k^* . Це такий обсяг капіталу на одиницю праці, коли інвестиції зрівняються з амортизацією наявного капіталу, і, відповідно, запас капіталу країни не зростатиме й не зменшуватиметься. В цій моделі інвестиції дорівнюють збереженням, тому на графіку вони позначені як $s y_t$, де s – норма заощаджень. При-

роду стану k^* можна пояснити, якщо розглянути характер економічної динаміки на графіку моделі ліворуч і праворуч від цієї точки. При позитивному Δk , тобто коли інвестиції перевищують амортизацію, запас капіталу в суспільстві збільшиться на цю величину, що згідно з функцією $y = f(k)$ викличе підвищення продуктивності праці (y). При від'ємному Δk відповідно y знизиться. Таким чином, у точці, де інвестиції дорівнюють амортизації, економічна система (її випуск y^*) набуде сталого врівноваженого стану (він зветься квазірівноважним, бо кожний k в цій моделі відповідає умовам макроекономічної рівноваги також).

Запропонований Солоу аналіз на базі зазначеної моделі пояснює, в результаті яких чинників може здійснюватися довгострокове зростання добробуту країни, що вимірюється рівнем національного доходу на душу населення. Модель показала, що тільки фактор технологічних змін (збільшення продуктивності факторів K та L) може забезпечити постійне зростання економіки після досягнення нею стану квазірівноваги, коли інші фактори, розглянуті окремо від технологічних змін, перестають виступати чинниками такого зростання.

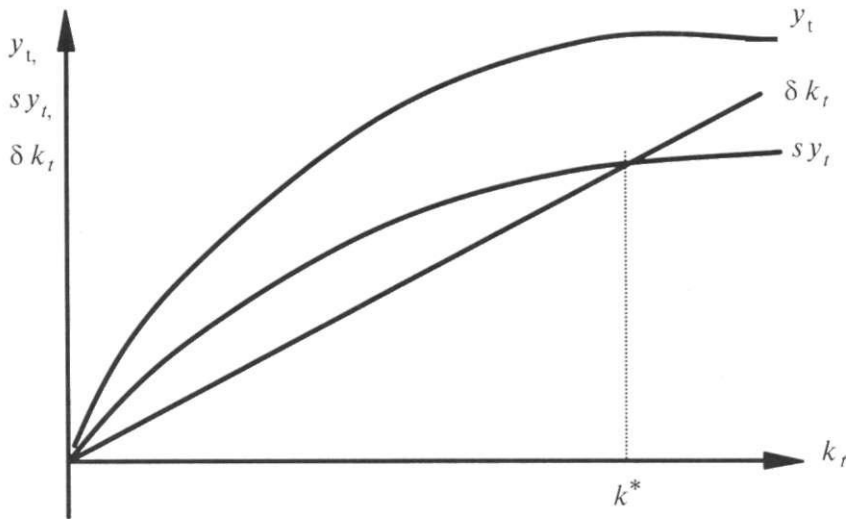

Рис. 1.2. Стан квазірівноваги в моделі Солоу

Високий рівень заощаджень і відповідного екстенсивного нагромадження капіталу обумовлює зростання тільки до моменту входження економіки у район квазірівноваги. Фактор праці у цьому стані може забез-

печити тільки темп, що компенсує зниження випуску на душу населення завдяки зростанню його чисельності. Модель Солоу доводить, що у стані квазірівноваги тільки фактор технологічних змін може забезпечити ефективне економічне зростання [11].

Сучасна науково-технічна революція продовжує динамічно впливати на всі сфери життя. Зазнала відповідних еволюційних змін і теорія економічного зростання. Протягом останніх десятиріч у передових країнах проявилися нові тенденції, які поставили на порядок денний питання щодо практичної адекватності та методологічної ефективності використання традиційних підходів представленого вище неокласичного аналізу. Починаючи з 80-х рр. минулого сторіччя показник ТФР, який став стандартним статистичним індикатором, для більшості розвинених країн почав характеризуватися малими і, навіть, від'ємними числами.

Все це відбувалося на фоні бурхливого впровадження нових технологій, перш за все інформаційних, і динамічного зростання цих країн. В економічній теорії зазначене явище отримало назву «парадокс продуктивності» [10]. Грунтовний аналіз і пояснення цього феномену стали неможливі на ґрунті екзогенного аналізу технологічних змін у неокласичних моделях економічного зростання. Протириччя з реальністю проявилися у такому:

- згідно з неокласичною моделлю бідні країни повинні наздоганяти багаті, бо їх темп зростання повинен бути вищим, ніж в індустріально розвинених країнах, проте реально це не спостерігається;
- не підтверджується гіпотеза, що зростання, перш за все, генерується через акумулювання фізичного капіталу;
- дослідження демонструють незалежність зростання від норми збереження і показують його детермінацію із нормою зростання населення та технологічним прогресом;
- неокласична модель Солоу в сучасних умовах не пояснює економічне зростання в точці квазірівноваги (steady-state), бо фактори зростання населення та технологічні зміни задаються як екзогенні;
- відповідно до зазначеного неокласичні моделі не дають інформації щодо визначення параметрів і механізмів державної політики, спрямованої на економічне зростання, у точці квазірівноваги (steady-state).

Як наслідок, змінилися інтерпретації моделі Солоу щодо застосування їх для формування ефективної економічної політики. Так, основним прикладним політико-економічним результатом цієї моделі був висновок, що для індустріальних країн із високим рівнем капіталомісткості праці фактор загальної продуктивності, розглянутий окремо від процесів екстенсивного накопичення капіталу, стає вирішальним для забезпечення довгострокового сталого розвитку такої країни. Було доведено, що в

країнах, які досягли квазі-стаціонарного стану (steady state) моделі Солоу, довгострокове економічне зростання можна забезпечити тільки через фактор технологічного розвитку, який означає підвищення продуктивності ресурсів [див. 11]. Але для країн, що розвиваються, економіка яких не знаходиться у квазістаціонарному стані, політика екстенсивного інвестиційного розвитку вважалася також ефективною і навіть більш реалістичною. Це пояснювалося можливістю мати більші темпи зростання завдяки використанню вже відомих технологій та іноземних інвестицій, у той час як розвиненим країнам для створення та впровадження науково-технологічних інновацій треба було витратити великі додаткові ресурси.

Саме такий сценарій розвитку для більшості відсталих країн спростувала практика 90-х рр., коли кволе опанування ними найновіших технологій, що підвищують продуктивність національного виробництва, поглибило відставання бідних і перехідних країн. Відповіддю економічної теорії на ці події стала концепція знанневої економіки, де «чорна скриня» екзогенного фактора «технологічних змін» розкривалася ендегенними змінними, серед яких провідну роль відігравали параметри, пов'язані зі створенням і використанням знань.

Таким чином, розробка теорії знанневої економіки стала результатом розвитку ендегенних теорій економічного зростання, які розщеплюють не тільки «залишок Солоу» на ендегенні чинники, але й розкривають нову якість праці як виробничого ресурсу, що набув змісту категорії людського капіталу. Нові теорії економічного зростання сконцентрували увагу на факторах, які пояснюють економічний розвиток в галузі квазірівноважного стану (steady-state) новими ендегенними змінними неокласичних моделей. Численні сучасні емпіричні дослідження засвідчили високу значимість у цих моделях змінних, що віддзеркалюють розвиток освітніх і науково-технологічних факторів [12]. Саме тому формування знанневої економіки стало вважатися головним пріоритетом політики економічного зростання не тільки для розвинених країн, а як загальне правило.

У цих нових умовах актуальними стали також дослідження неошумпетеріанської школи щодо впливу змін технологій і відповідної структури виробництва на економічний розвиток. Економічна теорія технологічної динаміки відноситься до новітніх досягнень економічної науки, пов'язаних із розвитком нової парадигмальної гілки — еволюційної економіки. Проте, як це часто буває в науці, фундаментальні теоретичні підвалини цієї теорії було закладено у попередні часи, майже сто років тому. Одним із основних її фундаторів виступив видатний український вчений і політичний діяч М.І. Туган-Барановський, разом з яким корифеями стали його учні М. Кондрат'єв, А. Шпитгоф і Й. Шумпетер, який узагальнив цей напрям [13].

Неошумпетеріанська школа надає фундаментальній значущості технологічним змінам. Її прихильники тісно пов'язують соціально-економічний розвиток суспільства зі зміною техніко-економічних парадигм. Значний внесок у формулювання цієї концепції зробили Г. Менш, Х. Фримен, Д. Досі, К. Перес-Перес [14] та інші. В українській літературі ця ідея закріпилася під назвою «технологічний уклад», наслідуючи термінологію російських учених, які застосовують цей термін завдяки роботам С. Ю. Глазьева щодо використання концепції техніко-економічної парадигми для визначення стану і перспектив російської економіки [15].

Концепція техніко-економічної парадигми виходить з того, що технологічні зміни випереджають зміни в інституційній структурі держави, що є більш інертною через притаманний їй консерватизм інтересів. Досягаючи межі економічного зростання, господарська система набуває стану, коли взаємодія технічної та економічної сфер започатковує утворення нової технологічної парадигми, що знову революційно змінює виробничу систему. Період, за який відбуваються кардинальні зміни в соціально-економічній структурі, і є періодом становлення техніко-економічної парадигми, що відповідає новим принципам управління в різних сферах, які стають загальноновизнаними для чергової фази розвитку. Це становлення має лаг 48–68 років, який відповідає довгостроковому коливанню «довгої хвилі Кондрат'єва». Зміна парадигми зумовлює радикальну зміну звичного типу інженерного та управлінського мислення і відповідно — систем управління.

Техніко-економічна парадигма утворюється дією так званих ключових факторів і характером розвитку галузей виробництва протягом життєвого циклу цієї парадигми. Ключовий фактор парадигми — це нові технології і засоби виробництва, що впливають на зміну структури витрат, зменшують відносну вартість одиниці корисного ефекту, створюють нові продукти, що мають значне поширення на ринку, поліпшують якість традиційних продуктів. Техніко-економічні парадигми фактично є чинниками «довгих хвиль» Кондрат'єва. Тому власно їх нумерація йде від нумерації зазначених «довгих хвиль».

Виділяють шість таких парадигм (п'ять — зреалізованих, шоста — майбутня, рік початку і кінця — позначає скоріше базову точку інтервалу часу), де ключовими факторами виступають: для першої довгої хвилі (1790–1850) — механізація праці у ткацтві; для другої довгої хвилі (1851–1895) — вуглевидобуток і паровий двигун; для третьої довгої хвилі (1896–1946) — чорна металургія; для четвертої довгої хвилі (1947–1989) — енергія (нафта разом з продуктами органічної хімії); для п'ятої довгої хвилі (1990–?) — мікроелектроніка; для шостої довгої хвилі (2040–?) — біотехнологія. Слід зазначити, що ключовий фактор певної парадигми діє і для

технологій, започаткованих у попередніх парадигмах, змінюючи їх технічну якість.

Ключовий фактор стосується саме масового попиту на відповідні технологічні зміни. Тому лідери світової спільноти опановують ці технології з випередженням. Галузі, що інтенсивно використовують ключовий фактор, найбільш вдало пристосовуються до потреби відповідної організації виробництва, є головними інвесторами в передові технології і формують «технологічний уклад» суспільства. Ці галузі в даному контексті виконують роль пріоритетних. Розуміння основних закономірностей розвитку та зміни техніко-економічних парадигм та їх взаємозв'язку з інституційною структурою суспільства є важливим фактором формування економічної політики. Об'єктивність цієї теорії засвідчує міжнародний порівняльний аналіз [16].

Ці теорії підкреслюють особливе значення креативної функції підприємців-інноваторів, діяльність яких щодо генерації нових знань і використання їх у виробництві через інноваційно-технологічні зміни вважається головною рушійною силою сучасного економічного розвитку [17]. Все це також підготувало науково-методологічне підґрунтя для формування нової теорії знанневої економіки.

При аналізі еволюції наукових концепцій, що мають пряме відношення до проблеми визначення сутності знанневої економіки, важливо з'ясувати її зв'язок з інформаційною економікою. Тут, на наш погляд, необхідно виділити висновок, що інформаційна економіка — це застосування знань для розвитку, а не економіка інформаційних технологій. Розглянемо це питання докладніше.

Широке вживання в літературі поняття «інформаційна економіка» ще не привело до відпрацювання чіткої загально визнаної дефініції цієї категорії. Можна зустріти використання даного поняття як синонімічного позначення явищ інформаційної інфраструктури, електронної комерції, використання та комерціалізації Інтернет тощо. У цьому річизі можна зустріти і назви «е-економіка», «нова економіка». Такий підхід часто ототожнює інформаційну економіку з економікою обробки, передавання (отримання) і зберігання інформації чи інформаційних продуктів, залишаючи у затінку процес власне їх створення. На наш погляд, це звужує категорію інформаційної економіки, робить її менш ефективною у ракурсі формування концепцій розвитку, бо акцентує увагу переважно на формах споживання інформаційних продуктів і технологій. Для ілюстрації наведемо таке визначення: «Інформаційне суспільство можна виділити як об'єкт розгляду, тільки фіксує середовище специфічного розвитку цього об'єкта - Інтернет» [18].

Проте системоутворюючою ідеєю концепції інформаційної економіки і, відповідно, інформаційного суспільства є використання знанневої ін-

формації для продукування конкурентоспроможного на світовому ринку нового продукту, не обов'язково інформаційного, але такого, що, маючи масовий збут, забезпечує економічне багатство і розвиток країн-продукентів. Наприклад, С Ш А - світовому лідеру інформаційної економіки, у 1998 р. належали такі частки глобального ринку продукції високотехнологічних галузей (%): авіакосмічна - 54,7; комп'ютери та офісне обладнання - 34,1; комунікаційне обладнання - 34,4; фармацевтика - 30,1 [19].

Сучасний період характеризується безпрецедентним зростанням впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток усіх країн. Найбільш помітне місце у цих процесах посіли технології інформаційної революції, яка обумовила сприйняття постіндустріального суспільства як інформаційного. Але не менш вражаючі успіхи мали також біотехнології, медицина, технології створення і поширення нових матеріалів, транспорту, космонавтики, зв'язку, фінансового посередництва, військового призначення тощо. Нові технології докорінно і швидко змінили структуру світової економіки, що обумовило нові глобальні геополітичні проблеми. Виявилось, що неспроможність країни здійснювати структурну перебудову національної економіки відповідно до вимог нової технологічної парадигми чи зволікання з проведенням таких структурних змін не просто гальмує її розвиток, а й призводить до економічної деградації.

Треба відмітити високі темпи нарощування обсягів інвестування науково-технічної сфери країнами - аутсайдерами ЄС та малими країнами — лідерами розбудови знанневої економіки (Фінляндія та Ірландія). Так, за даними Євростата, зазначені витрати у середньорічному вимірі зростали з 1995 р. такими темпами: у Фінляндії — 13,5%, Греції - 12,0, Португалії — 9,9, Ірландії - 8,2, Іспанії - 6,9%, при середньому темпі ЄС - 3,4% [20]. Це ілюструє практичну реалізацію висновку концепції знанневої економіки про необхідність для менш розвинених держав застосовувати в економічній політиці підходи і філософію зростання передових країн.

Стратегія розвитку інформаційно-знанневого суспільства є сьогодні центральним системним ядром соціально-економічної політики розвинених країн, що дозволяє їм максимально скористатися перевагами пануючого інформаційного техніко-економічного укладу еволюції людської цивілізації. Переваги нових інформаційних технологій обумовили існуючий економічний та технологічний розрив між багатими і бідними країнами, але ці переваги можуть і повинні бути заді; шми для ліквідації даного розриву в Україні. Відмова від динамічної розбудови інформаційно-знанневого суспільства призведе до консервації та посилення накопиченого кризового потенціалу.

Сучасні проблеми економічного розвитку пов'язані, насамперед, із інтелектуалізацією праці, наданням найвищого пріоритету процесам продуку-

вання нових знань, які здатні забезпечити соціально-економічний прогрес українському суспільству. Сьогодні недостатньо пов'язувати інформацію суспільства тільки з вирішенням проблем передавання, доступу, обробки і зберігання інформації чи інформаційних продуктів, залишаючи поза увагою процеси реалізації інформації у якості фактора економічного зростання через створення нового знання, яке комерціалізується у формі інноваційної продукції масового використання. Розвиток інформаційних технологій є не самоціллю, а потужним інструментом формування знанневої економіки.

Таким чином, концепція знанневої економіки фактично є спадкоємницею розвитку неокласичних теорій економічного зростання та постшумпетеріанських теорій економічного розвитку. Вона формулює новітні висновки цих теорій у термінах реальної економічної політики як для розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, включаючи перехідні економіки, в нових умовах глобалізації світогосподарських відношень і нагальної актуалізації для всіх країн проблеми необхідності підвищення міжнародної конкурентоспроможності національного виробництва.

1.3. Інституційні механізми економіки знань

Прискорений економічний розвиток багатьох країн за останні два століття, як свідчать статистичні дані та теоретичні дослідження, став наслідком впливу науково-технічного прогресу як рухомої сили зростання продуктивності праці і ефективності суспільно-економічних відносин. Більшість теорій економічного зростання ідентифікують науково-технічний прогрес з отриманням повного запасу знань, суттєвим накопиченням інформації, як основного фактора постіндустріального виробництва. За експертними оцінками, в індустріально розвинених країнах приріст валового внутрішнього продукту за рахунок сучасних знань, нової інформації та нових технологій становить від 50 до 70%.

Інформаційний принцип закладений і в основу нової наукової парадигми, формування нової теорії інформаційної економіки або економіки знань (ЕЗ), яка аналізує інформаційний аспект системної організації економічних процесів і явищ, досліджує нову роль і місце людини в інформаційному суспільстві, вплив інформації як головної продуктивної сили і суб'єкта виробництва на розвиток економічних систем [21]. Так, у С Ш А на поточний момент склалося відношення до інформації як до найважливішого економічного і стратегічного ресурсу. Інформаційна обчислювальна техніка стала провідною галуззю, а інформаційна політика посилила вплив на вирішення проблем, що стосуються економічного розвитку, зайнятості населення, науки, охорони здоров'я, освіти, міжнародних відносин. Така оцінка важливості інформаційної економіки спирається